

УДК 336.22 : 338.43

Н. С. Прокопенко,
к. е. н., доцент, Київський міжнародний університет

ОПОДАТКУВАННЯ І ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

В статті виокремлено проблеми оподаткування й економічного зростання агропромислового виробництва та наведено шляхи їх вирішення. Надано рекомендації щодо зміни законодавства по окремих податках.

This article is about the problems of taxation and economic growth of agro-industry and it is proposed the ways of its solution. It is recommended some aspects concern to legislation changes of some taxes.

ВСТУП

Одним із головних завдань у процесі здійснення економічної реформи в АПК є формування ефективного податкового механізму як одного з інститутів ринкової економіки, що дозволяє, з одного боку, розв'язувати проблему збільшення доходів бюджетів різних рівнів, а з другого — сприяти поступальному розвитку господарюючих суб'єктів і всієї економіки в цілому.

Підтримка стійкого економічного зростання — складна соціально-економічна проблема, розв'язання якої вимагає принципових змін у всіх сферах життя суспільства. Активне використання на користь економічного розвитку стихійних сил ринку і конкуренції неможливе без обґрунтованого встановлення певних обмежувальних і регулювальних умов для запобігання негативної дії ринку на економіку. Саме такий підхід реалізується в країнах із розвинутою ринковою економікою, де перше місце відводиться регулюючій ролі держави, здійснюваній різними методами, серед яких важливе місце посідає податкове регулювання. Даним питанням були присвячені роботи вчених [1, 2, 3, 4, 5, 6].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У транзитивних умовах необхідне здійснення взаємопов'язаного комплексу заходів, спрямованих, передусім, на підтримку економічного зростання, забезпечення його стійкого і якісного становища на основі активного державного втручання для реалізації пріоритетів національної структурної політики, що визначається, зважаючи на науково обґрунтовані

стратегічні цілі й конкурентні переваги національної економіки.

У зв'язку з цим виникає потреба ефективною реалізації потенційних можливостей податкового регулювання економічного підйому на основі оптимального використання і зростання виробничої бази.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглядаючи існуючі механізми взаємодії держави і господарюючих суб'єктів підприємств аграрної сфери в галузі оподаткування прибутку, не можна не відзначити наявність свого роду невід'ємних елементів регулюючого характеру, властивих податковим системам переважної більшості країн. Із доцільності інвестиційної спрямованості однією з найважливіших є амортизаційна політика. Відносно основних фондів прагнення держави стимулювати виробничу діяльність виявляється у вигляді дозволу прискореного списання вартості таких фондів. При цьому режим прискореної амортизації є дозволенним лише для підприємств тих галузей (або сфер економіки), які в рамках даної державної політики розглядаються як пріоритетні. Так, у Франції нелінійна амортизація застосовується виключно в промисловості на промисловому устаткуванні, в США — в обробній промисловості [7].

Прискорена амортизація зменшує прибуток на значно більшу величину, ніж сума дійсного зносу основних фондів, а це дає підприємству можливість швидше відшкодувати вартість основних засобів і, отже, відновити їх. Застосування прискореної амортизації доцільне для активної частини основних коштів, таких як машини і устаткування.

В українському законодавстві застосування прискореної амортизації активної частини основних виробничих фондів передбачено підпунктом 8.6.5 п. 8. 6 ст. 8 Закону "Про оподаткування прибутку підприємств", надано право промисловим підприємствам щорічну 25-відсоткову норму прискореної амортизації основних фондів групи 3 [8]. Амортизаційна система, що діє, як і раніше вимагає вдосконалення, оскільки нова амортизаційна система поки що не стала ефективним інструментом стимулювання інвестиційної активності в національній економіці. Крім того, за даними Держкомстату, господарюючі суб'єкти практично не застосовують прискорені методи розрахунку амортизації.

Ослаблений контроль за використанням амортизаційних відрахувань не виконує завдання з відтворення основних фондів (тобто інвестування). Господарюючі суб'єкти АПК різних форм власності розпорошують амортизаційні відрахування, використовують їх у складі оборотних коштів, на виплату заробітної плати, резервують на банківських депозитах з метою отримання високого доходу у вигляді депозитного банківського відсотка та ін.

Щоб підсилити цільове використання амортизаційних відрахувань на інвестиції в основний капітал, доцільно:

— запровадити систему адміністративної, дисциплінарної та економічної відповідальності керівників підприємств і організацій за цільове використання амортизаційних відрахувань;

— створити особові рахунки для обліку нарахування і руху коштів амортизаційного фонду, що дозволить відокремити амортизаційні відрахування від оборотних коштів підприємств і запобігти практиці використання їх не за призначенням;

— приведення балансової вартості основних засобів у відповідність з їх поточною ринковою вартістю за допомогою переоцінки (в цьому випадку переоцінку необхідно здійснювати добровільно із використанням виключно ринкових методів оцінки);

— передбачити систему податкових вирахувань по податку на прибуток у випадку цільового використання господарюючим суб'єктом суми амортизації, нарахованої з урахуванням переоцінки;

— встановити штрафи при нецільовому використанні амортизації.

Збільшення регулюючої функції амортизації прискорить впровадження технологічних нововведень.

За наявності перерахованих вище макро-економічних умов стає можливим стимулювання кінцевого попиту на вітчизняні товари для формування імпульсу зростання виробництва. Конкретні ж напрями і заходи цього стимулювання такі:

1) проведення за наявності вільних виробничих потужностей політики імпортозаміщення за допомогою протекціоністських заходів зовнішньоторговельної політики, державних закупівель й інвестицій на модернізацію і збільшення вітчизняного виробництва, орієнтуючись, перш за все, на стратегічні сфери економіки АПК;

2) збільшення державних закупівель вітчизняних товарів в Україні з метою задоволення суспільних потреб нації, відродження розвитку соціальної інфраструктури на селі;

3) припинення використання бюджетних коштів на импорт товарів і послуг АПК, аналогів яких виробляють в Україні;

4) збільшення доходів громадян, зайнятих у бюджетній сфері в сільській місцевості за рахунок індексації заробітної плати і виведення з-під обкладання величини прожиткового мінімуму (подібний захід у 2000 році в Росії створив передумови для економічного зростання й ініціював підйом ВВП на 180 млрд рублів) [9];

5) здійснення законодавчої вимоги відносно відновлення заощаджень громадян;

6) встановлення обмежень випереджаючого зростання оплати праці на підприємствах у керівного складу порівняно з найманими працівниками (наприклад, 5:1).

За правильного підходу до відновлення заощаджень громадян з'являється шанс задіювати могутній механізм пожвавлення виробництва і економічного зростання, що пов'язує в єдиний відтворювальний контур вирішення таких завдань як підвищення доходів населення, активізація попиту, завантаження простоючих виробничих потужностей підприємств і відновлення їх оборотних коштів, зростання виробництва, трансформація відновлюваних заощаджень в інвестиції. У процесі формування цього механізму, з одного боку, можна відновити розірвані зв'язки між доходами населення і виробництвом споживчих благ і капітальними вкладеннями, а з іншого — забезпечити реальний сектор економіки оборотним капіталом.

Важливий елемент досягнення системності у формуванні економічної аграрної політики в Україні — це застосування принципу доповнювання у використанні інструментів державно-

Таблиця 1. Зміни, що рекомендуються, в законодавстві по окремих податках

Вид податку	Характер пропонованих змін
1. Податок на додану вартість	<p>1. Уточнення податкової бази по податку за рахунок виведення з-під оподаткування елементів, що не відносяться до «доданої вартості» — амортизаційних відрахувань; авансових платежів у рахунок майбутніх поставок та інших, що спотворюють призначення податку.</p> <p>2. Повне звільнення від податку операцій, спрямованих на стимулювання економічного зростання сільськогосподарського виробництва (але не для великих сільгоспвиробників).</p> <p>3. Поетапне зниження ПДВ до рівня ставок податку в країнах з розвинутою ринковою економікою (12—14%) і зсув його в сферу звернення, тобто перехід до податку з продажу.</p>
2. Податок на прибуток	<p>1. За фіксованої межі рентабельності на продукцію підприємств-монополістів, його перевищення обкладати прогресивним податком, що має конфіскаційний характер, податком на надприбуток.</p> <p>2. Створення загального інвестиційного фонду (досвід Швеції), за рахунок поступового нагромадження частини прибутку підприємствами на спеціальних рахунках для закупівлі нового устаткування, фінансування витрат по науково-дослідним розробкам. У випадку вилучення коштів фонду і направлення їх на інші цілі, доцільно застосовувати систему штрафів і обкладати витрачені суми.</p> <p>3. Розширення прав підприємств у застосуванні амортизації звичайної та прискореної з одночасним контролем за використанням амортизаційних відрахувань.</p> <p>4. Переоцінка балансової вартості основних засобів з метою відповідності їх ринковій вартості.</p> <p>5. Звільнення від податку на прибуток передачі матеріальних і фінансових ресурсів усередині однієї юридичної особи і між материнськими й дочірніми підприємствами.</p>
3. Податок на доходи фізичних осіб	<p>1. Вимагає перегляду системи пільг по прибутковому податку: — для дотримання принципу рівності й соціальної справедливості необхідно запровадити неоподатковуваний мінімум, що відповідає прожитковому мінімуму, а не твердій сумі, що встановлена відповідно до Закону, та яка, як правило, майже в 25 разів нижче рекомендованої. Причому необхідне використання диференційованої величини прожиткового мінімуму залежно від регіону проживання платника. — введення пільг, які б стимулювали відрахування коштів на соціальні цілі, а також заохочення направлення капіталовкладень у виробництво; — крім того, при слід віднімати з оподаткованого сукупного доходу непередбачувані витрати, але використовувати певні норми, тобто: витрати на професійну підготовку як самої фізичної особи, так і його дітей (подібний порядок встановлено в Україні, але при цьому потрібно враховувати місце проживання особи, що навчається (в домашніх умовах, чи в іншому місті); витрати на перебування в інтернаті й паушальні (тверді) суми утримання інвалідів залежно від групи інвалідності; витрати у випадку втрати годувальника. З введенням подібної системи обкладання можливо складання декларацій в роздільному або сімейному нарахуванні (з урахуванням та корегування неоподаткованого мінімуму, сум непередбачених витрат, тощо)</p> <p>2. Відмова від прибуткового податку з суми заробітної плати, що виплачується працівникам бюджетної сфери.</p> <p>3. Організація належного обліку платників податків, що отримують доходи від надання в оренду квартир й інших житлових і нежитлових приміщень.</p> <p>4. Встановлення підвищеної ставки прибуткового податку на доходи керівників підприємств, що перевищують паритет у заробітній платі з працівниками, що працюють у них за трудовою угодою (5:1).</p> <p>5. Перехід до сімейного декларування податку на доходи фізичних осіб.</p> <p>6. Перехід на сплату податку за місцем проживання громадян, тобто за місцем отримання бюджетних послуг.</p>
5. Акцизи на окремі групи і види товарів	<p>1. Впорядкування підвищення ставок акцизів в межах інфляційного очікування на майбутній бюджетний рік.</p> <p>2. Поступове відновлення монополії держави на продаж лікеро-водочних і тютюнових виробів з допуском комерційних структур до просування подібної продукції на ринок і виплатою комісійної винагороди до 1—2%.</p>
6. Спеціальні податкові режими 6.1. Єдиний податок на дохід 6.2. Фіксований сільськогосподарський податок	<p>1. Розробити на державному рівні єдину методику, що дозволяє адміністративно-територіальним одиницям врахувати такі особливості ведення підприємницької діяльності, як: територіальне розташування об'єкту господарювання, його прибутковість з урахуванням сезонного чинника (якщо це має місце), часу роботи, виду продукції, що реалізується.</p> <p>2. Обґрунтування витрат податку.</p>

го регулювання. Наприклад, якщо передбачається активне регулювання цін, доводиться ці заходи супроводжувати наданням субсидій. Якщо наголос робимо на лібералізацію цін, необхідно розгортання ефективної антимонопольної політики і протидія криміналізації торгівлі. При створенні інституту розвитку, його функціонування треба керуватись супроводжувати механізмами централізованого вибору і реалізації пріоритетів, а також індикативного стратегічного планування. Проведення агропромислової політики повинне супроводжуватися відповідними заходами зовнішньоторгівельної політики.

Інститути державного регулювання не повинні заміщати процеси ринкової самоорганізації і не надбудовуватися над ринковою стихією; тут повинно формуватися єдине ціле. Якщо цього системного ефекту цілісності реформа не забезпечує, економічне середовище формується спонтанно, відкидаючи несумісні елементи і добудовує ті, яких не достатньо.

Для початку має ставитися завдання по сприянню економічній системі, імпульсу достатнього для її виведення на траєкторію стійкого розвитку. У річних макроекономічних параметрах цей імпульс повинен гарантувати зростання: ВВП — не менше 7%; інвестицій — не менше 20% (а в наукоємну промисловість і нові технології — до 40%); заробітної плати — 12%; ефективності виробництва — не менше 10% [10, с. 44].

Додання такого імпульсу економіці неможливе без серйозної трансформації структуротворних елементів системи, включаючи створення регулюючого податкового механізму, тому дані заходи економічної політики розглядаються в єдності з необхідними змінами в структурі та характері інститутів регулювання економіки.

Для мобілізації податкових надходжень необхідно, перш за все, підвищення зацікавленості громадян і юридичних осіб у повній і своєчасній сплаті податків. Один з напрямів — доведення податковими і фінансовими органами в доступній формі до платників податків інформації про суми податків, що надійшли, і що витрачені, на напрями їх використання, аналіз проблем, що виникають при фінансуванні соціальної та інших бюджетних сфер, наявних резервів збільшення надходжень і підготовка конкретних пропозицій із виправлення ситуації. Надзвичайно важливим є також введення в освітні програми не тільки вищих, а й середніх навчальних закладів предметів, що

розкривають питання формування і витрачання коштів бюджетної системи і що роз'яснюють обов'язки кожного члена суспільства по сплаті податків.

Для створення регулюючого податкового механізму недостатньо розглядати загальні перспективи реформування системи оподаткування в Україні, слід приділити увагу окремим основним податкам, або їх групам, що мають значення для вітчизняної дійсності, які розглянуті в попередніх розділах роботи, даний аналіз їх застосування у вітчизняній податковій практиці, а також запропоновані необхідні зміни, які узагальнені і наведені в табл. 1.

Література:

1. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. Акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка — К.: Фенікс, 2007.
 2. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. — Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. — 608 с.
 3. Фінанси в період реформування агропромислового виробництва /Демяненко М.Я., Алексійчук та ін. За ред. М.Я.Демяненка. — К.: ІАЕ УААН, 2002. — 645 с.
 4. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія. — К.: КНЕУ, 2006. — 240 с.
 5. Мельник В. М. Вплив бюджетно-податкового регулювання на розвиток промислового виробництва в Україні /Мельник В. М., Мельничук Г. С. // Фінанси України. — № 12. — 2008, — С. 44—52.
 6. Возирин А. Н. Налоговое право зарубежных стран: вопросы теории и практики — М.: Манускрипт, 2003. — с. 351.
 7. Русакова И., Кашин В. А., Кравченко И. А. Налоги в развитых странах. — М.: Финансы и статистика, 1991. — 288 с.
 8. [Електронний ресурс] http://odpa14.gov.ua/?_npp=3355.
 9. Ханін Г. И. Перераспределение доходов населения как фактор ускорения экономического развития и обеспечения социальной стабильности / Г. И. Ханін // ЭКО. — 2002. — № 6. — С. 90—104.
 10. Волошина Н.Н. Налоговые и финансовые методы стимулирования процесса внутреннего накопления / Н.Н. Волошина // Финансы. — 2000. — № 1. — С. 42—49.
- Стаття надійшла до редакції 21.07.2009 р.*